

Nr 347.

Av herr **Wistrand**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tandvården vid försvaret.

Erfarenheterna från de båda världskrigen ha tillfullo bevisat det stora värdet av en grundligt och effektivt bedriven tandvård åt soldaten. Krigsdugligheten har sålunda påvisats i hög grad vara beroende av truppers tandvård, vilken i en utsträckning, som man tidigare icke kunnat föreställa sig, måste bedrivas ända framme i de främsta linjerna. Samtliga stormakter och även de mindre med effektiv slagkraft ha organiserat militära tandläkarekårer. Erfarenheterna från Finland ha visat hur nödvändigt det varit att tandläkaren varit militärt tränad för att vid de ständigt föreliggande behoven kunna tjänstgöra som transport- och trängofficer, som reserv för plutons- och kompanichef etc.

Förhållandena under den svenska förstärkta försvarsberedskapen ha varit sådana, att även beträffande den militära tandvården värdefulla erfarenheter ha kunnat göras. Synnerligen stora svårigheter uppstodo omedelbart vid beredskapens början på grund av att ingen militär tandvårdsorganisation fanns färdig att tagas i bruk. Denna fråga krävde sin snara lösning. Med all uppskattning av de enskilda värnpliktiga tandläkarnas insatser kunde dock icke förväntas att resultatet av en icke planmässigt organiserad verksamhet skulle kunna bli vad behandlingsbehovet och de på instrumentutrustningarna nedlagda kostnaderna krävde. I maj 1941 avlämnade marinförvaltningens tandvårdsutredning ett betänkande beträffande marinens tandvård. Det befanns dock lämpligt att då upptaga frågan om försvarets tandvård i sin helhet till behandling, varför Kungl. Maj:t för utredning av denna fråga den 30 oktober 1941 tillsatte en kommitté, som antog benämningen försvarets tandvårdsutredning 1941. Denna tillgodogjorde sig de erfarenheter, som under tiden gjorts av de värnpliktiga tandläkarnas verksamhet. Dessa tjänstgjorde vid depåerna, vid vissa fartyg och vid fältförband, där de fingo en förövning för de olika mångskiftande uppgifter, som påvilda tandläkare i krig. Det har visat sig att de insikter, som dessa tillgodogjort sig, få anses värdefulla för tjänst vid såväl fältförband (motsvarande) som depåer. De tandpoliklinikföreståndare, som nu finnas tillsatta, äro allmänt av den åsikten att, trots de tjänstepliktiga tandläkarnas ambitiösa insatser, dessas naturliga brist på militär orientering medfört, att de icke med fördel kunna sättas i verksamhet vid enmanspoliklinikerna. Försvarets tandvårdsutredning fann, att frågan om den militära tandvårdens effektivisering vore så brådskande, att utredningens slutgiltiga yttrande icke kunde invän-

tas. För att snarast möjligt förbättra de rådande förhållandena föreslog därför tandvårdsutredningen i yttrande den 20 mars 1943 införandet av ett provisorium, vilket förslag av riksdagen godkändes och som tillämpas sedan hösten 1943. Provisoriet innebar bl. a. tillsättandet av en tandvårdsinspektör med majors tjänsteställning, tillsättande av ett 30-tal tandpoliklinikföreståndare och ett 20-tal tandtekniker. Militärbefälstandläkarnas inspekterande verksamhet hade visat sig oumbärlig men dessa tjänster ansågos t. v. under utredningens gång kunna beklädas av värnpliktiga inkallade tandläkare med erfarenhet av stabsarbete och skulle dessa tilldelas kaptens tjänsteställning.

Systemet visade sig fungera tillfredsställande utom i ett avseende. Väl hade tandvårdsinspektören men ej poliklinikföreståndarna tilldelats militär tjänsteställning, och för ingendera kategorien hade utsagts något om vederbörandes rätt eller skyldighet att i tjänsten bära uniform. (För militärbefälstandläkarna var denna fråga i deras egenskap av inkallade värnpliktiga redan löst.) Dessa omständigheter visade sig genast medföra väsentliga och för arbetets bedrivande hindersamma svårigheter.

Ifrågavarande tandläkare intaga nämligen under sin tjänstgöring förmansställning gentemot såväl den vid tandpolikliniken arbetande militära personalen (värnpliktiga tandläkare och tandtekniker, handräckningspersonal m. fl.) som mot patienterna under behandlingen. Den militära tjänsteställningen var vidare av nöden för samarbetet med annan än nu nämnd militär personal. En person, som genom sin civila ställning står utanför det militära systemet stöter — enligt gjorda erfarenheter — på svårigheter när det gäller genomdriva sina synpunkter. Motsvarande svårigheter att göra sig gällande skulle med all sannolikhet möta en militär tjänsteman, om denne — utan att tillhöra ett civilt ämbetsverk — skulle svara för en specialgren av dess verksamhet.

De svårigheter, som mötte den civilanställda tandläkaren, låge dessutom icke enbart på psykologiskt utan även på praktiskt ännu väsentligare plan. Erfarenheterna visade, att den militära sjukvården i allmänhet måste — för att uppnå nödig effektivitet — hävda sina anspråk gentemot de militära strävanden, som av i och för sig vällovligt nit och månhet om övningstid sökte reducera den för sjukvård anslagna tiden till ett minimum. En samverkan och ömsesidig uppfattning om motpartens berättigade synpunkter vore en förutsättning för ett för alla parter tillfredsställande resultat.

Framhållande vissa dylika synpunkter insände dåvarande kungl. arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse tillsammans med intendentur- och civildepartementen en underdånig skrivelse i denna fråga i november 1943. Framställningen gjordes om militär tjänsteställning för poliklinikföreståndarna och rätt till bärande av uniform för samtliga ifrågavarande tandläkare. Denna framställning resulterade i Go nr 732 den 4 mars 1944

(TLB nr 31/1944) och marinens Go nr 193/1944 enligt vilken poliklinikföreståndarna tillerkändes militär tjänsteställning och — jämte tandvårdsinspektören — rätt att bära uniform.

Enligt sedermera gjorda erfarenheter ha dessa bestämmelser visat sig vara en väsentlig hjälp vid arbetets nöjaktiga bedrivande, men ha också visat sig vara i viss mån otillräckliga. Poliklinikföreståndare, som ha kunnat sig styrka äga väl rätt men ej skyldighet att bära uniform ha icke kunnat erhålla licens för uniformsanskaffning. Då flera poliklinikföreståndare ha skyldighet att företaga inspektionsresor, har icke önskvärt bemötande från med dessa obekant personal kunnat påräknas. Uppenbara svårigheter ha härigenom uppstått, vilket bl. a. påpekats av stabsläkaren vid Stockholms kustartilleriförsvaret.

Tandvårdsprovisoriet har sedermera visat sig fungera tillfredsställande — men givetvis har en snabbt genomförd fastare organisation av denna för såväl landets försvar som för dess folkhälsas betydelsefulla verksamhet hela tiden varit ett önskemål. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tandvården vid försvaret hälsas därför med livlig tillfredsställelse. I ett avseende synes propositionen dock på anmärkningsvärt sätt ha frångått de sakkunnigas förslag. På s. 34 utsäges följande:

»Ledningen av den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen handhaves av en inom försvarets sjukvårdsförvaltning mot arvode anställd tandvårdsinspektör. Enligt utredningens förslag skulle denna befattning utbytas mot en befattning såsom försvarsöverandläkare, vilken skulle placeras på arméinspektionens sjukvårdsavdelning. I ett den 22 december 1944 avgivet betänkande rörande den militära sjukvårdens ledning, utbildningsfrågor och personalorganisation (SOU 1944:66) har emellertid 1944 års militärsjukvårdskommitté föreslagit en omorganisation av försvarets sjukvårdsledning, innebärande ett sammanförande av samtliga hälso- och sjukvårdsfrågor under försvarets sjukvårdsförvaltnings chef, generalläkaren, vilken därmed skulle bliva chef för såväl sjukvårdsförvaltningen som en nyinrättad, för försvaret gemensam sjukvårdsinspektion. Förslaget innebär även ett sammanförande av försvarets läkare till en gemensam personalkår. I avvaktan på att ställning kan tagas till detta förslag kan jag icke tillstyrka den av tandvårdskommittén föreslagna överflyttningen av ledningen för den militära tandvården från sjukvårdsförvaltningen till arméinspektionen. Av samma skäl synes med prövning av frågan om inrättande av en civilmilitär försvarstandläkarkår böra tills vidare anstå. Jag vill dock redan nu framhålla, att jag icke finner det styrkt, att de fast anställda tandläkarnas arbetsuppgifter bliva av den art, att de i fredstid kräva civilmilitär ställning.»

Den militära tandvården fungerar f. n. — liksom den militära sjukvården i övrigt — under militära former. Man torde ha svårt att finna någon

fördel i att ett system först bringas i funktion i en form för att sedan överföras i en annan — för att därefter vid en av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet senare ifrågasatt eventuell sammanslagning av militärläkarkårerna eller i varje fall vid återigen inträdande beredskap eller mobilisering återigen införas i de militära formerna. Det torde dessutom icke kunna anses som annat än i hög grad anmärkningsvärt, att propositionen i allt väsentligt upptagit de sakkunnigas förslag men tagit bort den princip, som samtliga sakkunniga enhälligt ansett vara en förutsättning för arbetets bedrivande i de föreslagna formerna, nämligen det militära systemet. Ty det bör märkas, att även om de sakkunniga åtminstone i början av sin verksamhet hade varierande uppfattningar angående vissa väsentliga organisationsformer för militärtandvården, så har aldrig någon tvekan rått angående behovet av militär tjänsteställning. På denna väsentliga punkt har de sakkunnigas på under en lång utredning insamlade erfarenheter från in- och utlandet grundade mening helt förbigåtts i propositionen och icke blott deras utan även samtliga de militära instansers, som enhälligt ansett, att militär organisation var lika motiverad för militär tandvård som för den militära sjukvården i övrigt.

Den framlagda propositionen gäller visserligen ett fredsförslag — men som varje annan detalj inom försvaret bör väl även tandvården uppbyggas så, att den utan större omändringar kan omställas för krigsbehov. Resultatet av en civil tandläkarkår skulle bli, att under det att försvaret beträffande läkare och veterinärer skulle disponera en för krigsförhållanden intränad och funktionsduglig personalkår — skulle landet beträffande tandvården endast ha en skara värnpliktiga tandläkare att tillgå. De tandläkare som föreslås anställas vid depåerna kunna orimligen avses att i krig kvarstanna vid dessa förband, som då fullständigt omorganiseras. Ifrågavarande tandläkare måste kunna i staber av olika typ organisera tandläkarnas verksamhet, vilken, som i början av denna motion antyddes, under nuvarande förhållanden i krig omfattar olikartade uppgifter även av rent militär natur.

Tandläkaren vid depån skall sålunda redan i fredstid göras väl förtrogen med de uppgifter, som vänta honom i krig. Han måste för den skull ingå i förbandet och deltaga i dess övningar av såväl direkt sjukvårdande som även av militär art. Att han under dessa förhållanden är i oavvisligt behov av militär tjänsteställning torde få anses uppenbart.

De optimister, som utgå från att den svenska armén även i framtiden kommer att kunna tillgodogöra sig åratals av försvarsberedskap för omorganisering innan krig kommer, torde ha anledning att se militära tandvårdsfrågan ur effektivitetens synpunkt. När propositionen i väsentliga delar har följt de sakkunnigas förslag, så torde detta berott därpå, att av utredningens betänkande framgått, att de sakkunniga helt följt effektiv-

tetens linje, syftande till att i möjligaste mån på bästa sätt utnyttja varje arbetstimme. Ty för knappast något område inom sjukvården torde effektiviteten vara önskvärd så in i minsta detalj som just för tandvården. Vårdbehovet är mycket stort, tillgången på tandläkare är mycket begränsad. Utrustningarna äro dyrbara och måste väl utnyttjas. En civil tandpoliklinikföreståndare skulle komma att nu erhålla samma ställning som de civila föreståndare, som funnos under ett försvarstandvårdens tidigare skede. De tandläkare, som nu äro inkallade och som under förkrigstiden fullgjorde sin facktjänstgöring, ha ideligen framhållit skillnaden i effektiviteten nu och då. En återgång till det gamla systemet med dess allvarliga brister förefaller icke önskvärd. Den civile föreståndaren skulle genom sin ställning komma i skevt förhållande till honom underställd, värnpliktig personal (tandläkare, tekniker, handräckningsmanskap etc.). Vid för tjänstens bedrivande nödvändiga påpekanden och ingripanden måste han i så fall gå omvägen över regementsläkaren, eftersom endast denne vore att anse som den nyssnämnda personalens chef. Även i förhållande till regementsläkaren komme den civile föreståndaren i en egendomlig ställning. Tandvården bör som en specialitet ingå i den allmänna sjukvården, men den civilanställda föreståndaren komme icke att stå i något tjänsteförhållande till regementsläkaren. Slutligen skulle en civil föreståndare, som förut nämnts, när det gäller att få sina synpunkter beaktade av vederbörande befäl, komma att stöta på väsentliga svårigheter.

En civil person är en regementet utomstående person. Vittnesbörd från dem, som i praktiken haft med militär tandvård att göra, ge belägg för att nu nämnda förhållanden komme att i praktiken medföra nedsatt effektivitet. Militärtandvården blev under början av beredskapen beskylld för att prestera landets dyraste fyllningar. Riksdagens revisorer framställde just ur effektivitetssynpunkten erinringar mot den militära tandvården avseende tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1943. Detta tillstånd synes icke önskvärdt att få tillbaka.

Om dessa nackdelar framtråda klart redan beträffande poliklinikföreståndarna, så äro de i ännu högre grad uppenbara när det gäller tandvårdsinspektören och militärbefälstandläkarna. Dessa måste förutsättas delta i militära övningar inom olika vapenslag och att delta i och leda vissa delar av kurser för värnpliktiga tandläkare.

Allmänt gjorda erfarenheter ha dessutom givit vid handen, att regelbundna inspektioner äro ofrånkomligen nödvändiga. Dessa tjänstemän skola därför företaga inspektionsresor till förband inom olika vapenslag, till fartyg etc. Att fylla dessa arbetsuppgifter och därvid på önskvärdt sätt få sina synpunkter beaktade utan att äga militär tjänsteställning torde icke kunna anses lämpligt eller rimligt. Den militära tandvården skulle på så sätt komma att bli styvbarnet inom den militära sjukvården — ett

förhållande som icke är önskvärt vare sig av hänsyn till den militära beredskapen, folkhälsan eller till kostnaderna för det allmänna.

Härtill må ytterligare en synpunkt anföras. Tandläkare, som under den förstärkta försvarsberedskapen tjänstgjort i olika befattningar inom försvarsväsendet, ha tilldelats militära tjänsteställningar och lärt sig inse det praktiska värdet härav. De tandläkare, som nu avses bli tillsatta i olika ledande ställningar, komma genast att inse att den föreslagna civilianställningen skulle komma att medföra svårigheter i arbetet och bereda vederbörande därmed förenade obehag. Denna åsikt är fullt riktig och skulle utan tvivel på ett oförmånligt sätt påverka rekryteringsmöjligheterna.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställes därför,

att, därest frågan om bildandet av en civilmilitär försvarstandläkarkår befinnes böra anstå tills frågan om en ifrågasatt gemensam försvarsläkarkår blivit närmare utredd, riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 171/1945 angående tandvården vid försvaret måtte besluta att de tandläkare, som redan nu avses att bli anställda, i avvaktan på frågans definitiva lösning erhålla militär tjänsteställning i enlighet med av försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941 den 19 november 1944 avgivet betänkande.

Stockholm den 5 april 1945.

Karl Wistrand.

Nr 348.

Av herr **Andersson, Karl, m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

(Lika lydande med motion i Andra kammaren nr 547.)

Stockholm den 5 april 1945.

Karl H. Andersson. Edgar Sjödahl. Anna Sjöström-Bengtsson.

K. J. Olsson. Gustaf Karlsson. Oscar E. Mattsson.